

concept of «synergy» in terms of education. It was determined important use of synergy in education in priority areas. Comparison of using of synergetic approach to education and its influence on the culture of the teacher was made by the implemented the research was to establish self-methodological culture of the teacher. There were established levels, which has a modern teacher.

The results of self-esteem, creativity teacher, were dismantled.

Key words: professional skill, competence, synergy, synergistic approach, knowledge, education, capacity, self-development, self-education teacher.

УДК: 371:316.647.

Матієнко О.С.

Matiienko O.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ – ОСНОВНА ПЕРЕДУМОВА КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ ВЧИТЕЛЯ З УЧНЯМИ

TOLERANCE IS THE MAIN PREREQUISITE OF THE CULTURE OF COMMUNICATION OF THE TEACHER WITH PUPILS

У статті зазначається, що спілкування – найсильніший засіб формування в людини ставлення до інших людей. Лише в процесі спілкування і завдяки йому дитина може соціалізуватися і стати особистістю. Утім культура спілкування залежить не тільки від знання й дотримання певних норм спілкування, а й від нашої вихованості, ввічливості, толерантності до позицій інших, доброзичливості, прагнення порозумітись, які не передаються у спадок, а формуються і розвиваються у процесі виховання та самовиховання.

Розкриваються складові компоненти толерантного міжособистісного спілкування такі, як сприйняття, визнання, співпраця, взаємодія та діалог.

Визначається, що особливо значиму роль спілкування відіграє в освітній діяльності, воно виступає суттєвою цінністю педагогічної взаємодії. У стосунках учителя з учнями спілкування спроможне допомогти вчителю налагодити взаємодію зі своїми вихованцями, побудувати виховання і навчання на засадах співробітництва і співтворчості. Особливості такої взаємодії багато в чому залежать і від комунікативної культури вчителя, а також і від толерантного ставлення до учнів у процесі спілкування – терпіння, довіри, вміння володіти собою, поблажливість, доброзичливість, вміння не засуджувати інших, терпимість до відмінностей, здібність до співпереживання, вміння слухати, вміння розуміти особистісні властивості та емоційний стан співрозмовника, управляти власним емоційним станом.

Розглянуті складові толерантного спілкування є досить важливими моментами повноцінного розвитку, основою діалогу, відкритості, а, отже, і толерантності сучасного українського суспільства, національної культури, культури іншого.

Ключові слова: спілкування, культура, толерантність, формування, сприйняття, визнання, співробітництво, взаємодія, діалог, особистість.

Людина – істота соціальна, і вона здатна нормально розвиватись тільки у суспільстві, спілкуючись з іншими людьми, оскільки потребує постійної інформації про подібних собі. Лише у процесі спілкування і завдяки йому дитина може соціалізуватися і стати особистістю. І чим раніше вона осягне основні правила спілкування, тим менше помилок зробить, тим менше завдасть шкоди собі й іншим. Утім, культура спілкування залежить не тільки від знання й дотримання певних норм спілкування, а й від нашої вихованості, ввічливості, толерантності до позицій інших, доброзичливості, прагнення порозумітись, які не передаються у спадок, а формуються і розвиваються у процесі виховання та самовиховання.

У сучасній зарубіжній та вітчизняній науковій літературі останнім часом проблемі толерантності та культури спілкування присвячено чимало досліджень. Виокремимо окремі концепції та наукові школи, які найбільш плідно розробили психолого-педагогічні напрями зазначеної проблеми: «філософські положення про сутність толерантності» (Р. Валітова, Д. Зінов'єв, В. Лекторський, П. Кінг та ін.); «педагогіка культури миру» (С. Дем'янчук, М. Кабатченко, А. Сиротинко та ін.); «виховання у душі толерантності» (О. Грива, А. Погодіна, Т. Солдатова, В. Тишков, Л. Шайгерова, О. Шарова, О. Швачко та ін.); «формування культури спілкування» (Б. Ананьєва, О. Бодальова, І. Зязюна, В. Кан-Каліка, О. Киричука, Н. Кузьміної, Ю. Кулюткіна, Л. Кондрашової, О. Леонтєва, Б. Ломова, А. Мудрика, Л. Орбан-Лембрик, В. Сластьоніна, Т. Яценко та ін.). Проте, незважаючи на досить ґрунтовний аналіз зазначеної проблеми, недостатньо висвітленими залишається, на наш погляд, проблема толерантності як основна передумови культури міжособистісного спілкування, зокрема учителя з учнями.

Мета статті – розглянути складові компоненти толерантного спілкування та визначити толерантність як основну передумову культури спілкування учителя з учнями.

Для того, щоб спілкування між людьми могло відбутися на достатньо високому рівні, потрібно чимало передумов найрізноманітнішого ґатунку. Суб'єкти спілкування повинні перебувати в контакт, розуміти один одного, виконувати певні спільно визнані правила комунікативної поведінки; їм має бути притаманна певна, більш або менш виразна настроєність на своїх партнерів; терпеливе ставлення до чужих думок.

Що ж таке спілкування? Дане поняття походить від слів «спільний», «спільність», «спільнота» – те, що об'єднує людей. Спілкування визначається як багатоаспектний процес установалення контактів між людьми під час їхньої сумісної діяльності.

Серед педагогічних точок зору на цей феномен найбільш поширеною є така: спілкування – це специфічний вид взаємодії людей, у процесі якого відбувається обмін інформацією, регуляція діяльності та поведінки один одного, взаємний емоційний вплив, та є однією з фундаментальних людських потреб [5, с. 161].

У психологічній науці під спілкуванням розуміється процес взаємодії між людьми, у якому відбувається обмін діяльністю, інформацією, досвідом, уміннями і навичками, а також результатами діяльності [2, с. 17].

Отже, спілкування – явище глибоко соціальне. Завдяки йому особистість успадковує культурний досвід попередніх поколінь, орієнтується у соціальній багатомірності, ідентифікуючи себе з певною спільнотою, самоутверджується та самоактуалізується, формується як індивідуальність. Людина не уявляє свого життя без спілкування, яке містить у собі три основні функції:

- комунікативну (передача інформації, нагромадження знань, узгодження дій та взаєморозуміння людей);
- інтерактивну (вплив на інших людей, зміна їх поведінки та діяльності; і навпаки, зміна своїх дій під впливом інших);
- перцептивну (сприйняття та пізнання іншого, проникнення у його внутрішній світ та розуміння його [3]).

Проте, у різних людей виявляються різні здібності спілкування. Якщо одна людина вступає в контакт без особливих проблем, то інша може вносити у взаємовідносини з людьми напругу і провокує появу в останніх негативних реакцій. Підґрунтям цього є: некомпетентність однієї із сторін, небажання приймати точку зору партнера, невміння аргументувати власну точку зору, брак тактовності, толерантності, заздрість, необ'єктивність, настирливість, не вміння слухати.

Для спілкування дуже важливо налагодити контакт зі співрозмовником. Вельми важливим також є спілкування зі своїм «Я» (з самим собою). Спеціалісти з проблеми психогігієни засвідчують, що внутрішній діалог – це важливий аспект спілкування з іншими. Втрачаючи його, люди відособлюються одне від одного й усамітнюються. І тому, перший крок до спілкування полягає в умінні людини оцінити себе об'єктивно (тобто в самооцінці). Зазвичай такі люди знають свої сильні та слабкі сторони. Вони безпосередні у спілкуванні; з повагою ставляться до себе й інших людей, сприймають критику як можливий шлях зростання; спокійно сприймають компліменти [1].

Успішним вважається таке спілкування, коли нам вдалось досягнути очікуваного результату: отримати інформацію, допомогу, підтримку, пораду, інколи – просто задоволення від проведеного разом часу. А для цього необхідно враховувати кілька моментів: повноцінне спілкування залежить від обох партнерів; для повноцінного спілкування ми маємо об'єднати обидві «мови»: мову слів і мову тіла, обличчя; важливим у спілкуванні є вміння говорити і вміння слухати [2].

Більше того, щоб процес обміну думками, поглядами, інформацією міг відбуватися позитивно, необхідна низка передумов, на яких ми і зупинимось детальніше.

Опоненти, як суб'єкти спілкування, повинні, перш за все, розуміти, шанувати, підтримувати один одного, дотримуватись загально визнаних правил комунікативної поведінки, зумовлених соціальними, культурними, конфесійними, психологічними особливостями співрозмовників. Такий підхід передбачає співіснування один із одним, визнання неминучих розбіжностей поглядів, орієнтацій, стилів життя – терпіти один одного, як би важко не було у тій чи іншій ситуації. Феномен толерантності («терпимості») передбачає наявність вищих етичних орієнтирів і цінностей, таких як повага, взаємоповага, співчуття, співстраждання, милосердя, котрі утримують його в «силовому полі» справжньої людяності. Бути толерантним насамперед і означає терпіти, витримувати Іншого – такого, яким він є, визнавати за ним право жити, мислити й чинити по-своєму.

Отже, основною передумовою культури спілкування (культури поведінки людини у суспільстві) є толерантність, більше того, «культура спілкуванні практично не можлива без реалізації принципу толеранції» [1, с. 79]. Тому очевидним є той факт, що проблема спілкування невід'ємно пов'язана з проблемою толерантності, оскільки реальні контакти між людьми, в процесі яких вони безпосередньо сприймають одна одну, створюють середовище для об'єктивного виявлення особливостей їхньої поведінки, рис характеру та емоційно-вольової сфери. Саме в таких контактах розкривається справжня значущість однієї людини для іншої, виявляються їхні симпатії та антипатії.

Толерантність, у процесі спілкування, означає також сприйняття, визнання та взаємодію у різноманітних формах самовираження та самовиявлення людської особистості. *Сприйняття* – це вміння бачити іншого зсередини, здатність подивитися на його світ одночасно з двох точок зору: своєї власної та іншої. *Визнання* – це здатність бачити в іншому саме іншого як носія його цінностей, логіки мислення, його форм поведінки, а також усвідомлення свого права бути іншим, відрізнитися від решти людей [4].

У свою чергу, *взаємодія* – це одна із загальних форм взаємозв'язку між явищами, суть якої полягає у взаємовпливу одного предмета на інший. Взаємодія є виявом єдності протилежностей, добровільним процесом, у якому кожна із сторін зумовлює позицію іншої, виступаючи для неї і причиною, і наслідком [6, с. 231].

У педагогічній літературі поняття «взаємодія» визначається як універсальна форма розвитку, яка обоюдно змінює взаємодіючі об'єкти, явища та приводить кожне з них у новий стан. Під час взаємодії виявляються: співпраця (чи протидія, яка руйнує спілкування), узгодження (чи протиріччя, що також утруднює спілкування), співпереживання (чи байдужість), тактовність (чи безтактовність) одного суб'єкта по відношенню до іншого [6, с. 231].

Найбільш поширеними видами взаємодії, що дозволяють ототожнювати її з позитивною толерантністю, слід вважати співробітництво та опіка.

Співробітництво – це спільне визначення цілей діяльності, її планування, розподіл сили та засобів на основі взаємодії кожного. Цей рівень толерантних стосунків характеризується наступними ознаками: контактністю, доброзичливістю, відсутністю тривожності, мобільністю дії, ввічливістю, терпимістю, соціальною активністю.

Другий вид взаємодії – *опіка*, теж співвідносна толерантності тому, що має на увазі турботу, яка не принижує гідність того, ким опікуються, та є природною нормою суб'єкта і об'єкта. Такі взаємовідносини можливі лише тоді, коли обидві сторони розуміють одна одну та терпимо ставляться. Цей рівень толерантних стосунків характеризується наступними ознаками: емоційною стабільністю, високим рівнем емпатії, вмінням прийти на допомогу [4].

Основою різних форм спілкування та взаємодії стає діалог, пов'язаний з відкритою позицією, тобто викладом інформації від першої особи. «З усіх видів життєвої діяльності діалог – зазначав філософ Мішель Монтень, – є найприємнішою природною вправою нашого розуму. Ось чому, якби мене змусили негайно зробити вибір, я, певно, краще б втратив зір, ніж слух чи хист до слова» [2]. І справді, у діалозі співрозмовники не лише висловлюють предметну думку, а й обмінюються інформацією, знайомляться з новими ідеями, висловлюють наболіле, пережите, дізнаються про оцінки тих чи інших суджень, дістають розумну пораду. Відчувають емоційне задоволення, естетичну насолоду.

Діалог, як форма комунікативної діяльності, в науковій літературі визначається наступним чином: «Метод отримання інформації на основі словесної комунікації; цілеспрямований умисний вид спілкування, пов'язаний з необхідністю зробити ті чи інші висновки на основі аналізу різних точок зору і висловлювань та вироблення відповідних рішень» [5].

У діалозі виявляється індивідуальність та осягнення своєрідності іншого, так як саме діалогова взаємодія має на увазі рівність позицій в суспільстві. У структурі діалогової взаємодії перевага надається емоційному та когнітивному компонентам, які можуть бути охарактеризовані через високий рівень емпатії, відчуття партнерства, уміння сприйняти його таким, який він є, відсутністю стереотипів у сприйнятті інших; а також уміння «бачити» свою індивідуальність, уміння адекватно «приймати» (оцінювати) свою особистість. Подібна характеристика діалогового взаєморозуміння є фундаментом толерантності. Своєрідність діалогової взаємодії виявлено ще стародавнім філософом Платоном. Усім відомо його вислів: «Пізнай себе», який може трактуватися як «розуміючи інших, зрозумій себе» [4]. Такій діалоговій взаємодії слід навчатися з дитинства, тому що вона є основою позитивного соціального досвіду та формує толерантну особистість, яка завжди впевнено почувається у будь-якому товаристві, обирає правильну поведінку між людьми.

Важливо підкреслити, що виявивши відмінності іншого, порівнюючи його з собою, толерантна людина не ставить себе в привілейоване положення, а поважає право вибору іншої людини бути такою, якою вона є, конструктивно взаємодіяти з представниками соціуму незалежно від їхньої приналежності та світосприйняття. Тобто толерантна людина готова прийняти, асимілювати чуже, нове, не поступаючись при цьому своєю ідентичністю та цілісністю. «При діалогічній зустрічі двох культур вони не зливаються, не змішуються, кожна зберігає свою єдність і відкрити цілісність, але вони взаємно збагачуються» [1].

Напрочуд повчальною є мудрість «золотого правила» поведінки, з яким ми зустрічаємося в Біблії: «Слід ставитись до інших так, як хотілось б, щоб ставилися до тебе» [2]. Саме тому в спілкуванні дуже важливо відчувати іншу людину, передбачати, як вона поставиться до вашого вчинку; зрозуміти її слова, погляд, інтонацію. Важливо уміти стримуватись від проявів поганого настрою або недоречної веселості. Толерантна особистість завжди впевнено почувається у будь-якому товаристві, обирає правильну поведінку у взаємодії між людьми.

Особливо значиму роль спілкування відіграє в освітній діяльності, воно виступає суттєвою цінністю педагогічної взаємодії. Педагогічна співпраця, яка реалізується через педагогічний діалог, дає можливість для обміну думками, самокорекції поглядів і суджень. Навчальний діалог, зорієнтований на поліваріантність та множинність бачень і має великий потенціал, оскільки може змінювати та уточнювати погляди в ході інтелектуального пошуку, активізувати об'єктів пізнання, перетворитися із зовнішнього діалогу в діалог внутрішній і спонукати до подальшого осмислення проблематики [1].

У стосунках учителя з учнями спілкування спроможне допомогти учителеві налагодити взаємодію зі своїми вихованцями, побудувати виховання і навчання на засадах співробітництва і співтворчості. Особливості такої взаємодії багато в чому залежать і від комунікативної культури вчителя, яка оцінюється відповідно до того, що і як він говорить, які в нього жести, рухи, вираз обличчя, який підтекст мають його слова, на яку реакцію учнів розраховані, а також і від толерантного ставлення учителя до учнів у процесі спілкування – терпіння, довіра, уміння володіти собою, поблажливість, доброзичливість, уміння не засуджувати інших, терпимість до відмінностей, здібність до співпереживання, уміння слухати, уміння розуміти особистісні властивості та емоційний стан співрозмовника, управляти власним емоційним станом.

У реальних ситуаціях шкільного життя – на уроках, перервах, у післяурочній діяльності мовленнєва сторона спілкування становить складну поліфонію реплік, розповідей, запитань, оціночних суджень, відповідей, зауважень, емоційних реакцій. Ця специфічна атмосфера – результат комунікативної поведінки вчителя і учнів. Щоразу вона неповторна і в цьому розумінні – миттєва. І слід знати, що в пам'яті учнів, після зустрічі з учителем, залишається не тільки пізнавальна інформація, яку він дав, а й та атмосфера, якою супроводжувалося їхнє спілкування. Учні несуть у собі настрій, враження від зустрічі з учителем, пам'ять про його погляд, інтонацію, мовлення, тональність, спосіб реагувати на поведінку його вихованців. Тому так важливо, плануючи зустріч із школярами, обміркувати не тільки зміст спілкування (про що я буду з ними говорити), а й особливості свого мовлення і комунікативної поведінки (як я буду говорити, яку емоційну сферу спілкування я хотів би створити) [3, с. 69].

А тому, конструктивна взаємодія відбувається лише за умов суб'єктно-суб'єктного спілкування, що передбачає встановлення особистісного контакту учителя й учня як людини з людиною, а не як керівника і підлеглого. Учитель та учень вступають у діалог як рівні та вільні партнери. Учитель сприймає учня як особистість, яка обирає свій власний шлях, і виступає як доброзичливий помічник. Він не повинен вважатись для учня «ні начальством, ні особливою пороною», нудною і розсудливою, ні в чому не спорідненою душі дитини [5, с. 164]. Тільки дотримуючись культури спілкування, можна виховати толерантну особистість, яка здатна жити в гармонії з іншими людьми.

Отже, спілкування – найсильніший засіб формування в людини ставлення до інших людей, а також до самого себе. За допомогою спілкування людина будує відносини з оточуючими її людьми, через пізнання іншої людини пізнає себе, формує власне «Я». Толерантне ставлення до оточуючих є основною передумовою комунікативної культури людського спілкування. Розглянуті вище складові толерантного спілкування є досить важливими моментами повноцінного розвитку, основою діалогу, відкритості, а, отже, і толерантності сучасного українського суспільства, національної культури, культури іншого.

Список використаних джерел:

1. Андрухович Ю. Лексикон інтимних міст. Довільний посібник з геопоетики та космополітики / Юрій Андрухович. – Кам'янець-Подільський : Meridian Czernowitz, ТОВ «Друкарня «Рута», 2012. – 424 с.
2. Андрухович Ю. Таємниця : [роман] / Юрій Андрухович. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. – 352 с.
3. Бриченкова Е.С. Прецедентные высказывания в русском публицистическом дискурсе и их место в преподавании русского языка как иностранного : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (русский язык как иностранный)» / Е.С. Бриченкова. – М., 2007. – 23 с.
4. Денисенко Л. Відлуння : від загиблого діда до померлого : [роман] / Лариса Денисенко / передм. Г. Гузьо. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2012. – 320 с.
5. Денисенко Л. Забавки з плоті та крові. Новела з десяти частин / Л. Денисенко. – Львів : Кальварія, 2006. – 192 с.
6. Дереш Л. Культ : [роман] / Любка Дереш. – Львів : Кальварія, 2006. – 208 с.
7. Захаренко И.В. Прецедентное имя и прецедентное высказывание как символы прецедентных феноменов / И.В. Захаренко, В.В. Красных, Д. Б. Гудков, Д.В. Багаева // Язык. Сознание. Коммуниция : Сб. статей. – М. : «Филология», 1997. – Вып. 1. – С. 82-103.
8. Караулов Ю.М. Русский язык и языковая личность / Юрий Николаевич Караулов. – [7-е изд.]. – М. : Издательство ЛКИ, 2010. – 264 с.
9. Карпа І. Довбо і зло / Ірена Карпа. – Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2008. – 319 с.
10. Карпа І. Суки отримують все : [роман] / Ірена Карпа. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2012. – 240 с.
11. Поваляева С.В. БАРДО online / Світлана Поваляева ; дизайн обкладинки І. А. Нестеренка. – Харків : Фоліо, 2009. – 281 с. – (Графіті).

12. Поваляєва С.В. Сімург / Світлана Поваляєва ; худож.-оформлювач І.В. Осипов. – Харків : Фоліо, 2006. – 253 с. – (Графіті).
13. Роздобудько І. Гудзик / Ірен Роздобудько ; худож.-оформлювач І.В. Осипов. – Харків : Фоліо, 2006. – 222 с. – (Колібрі).

The article deals with the problem of future English teachers' sociocultural competence formation with the means of precedent texts. It has been mentioned that the knowledge of a foreign language is not always enough for the intercultural communication, as precedent texts incomprehension can break the process of intercultural communication. Taking into consideration this argument, a future English teacher must solve a very important task of learning the texts which are significant for English not only at the English lessons, but also analyzing modern Ukrainian prose which broadens the student's mental outlook and dorns his erudition and professional competence.

The main approaches to the sociocultural competence interpretation have been traced and the category of the precedent text has been determined. The examples of the precedent texts based on the English literature have been illustrated.

Key words: precedent text, sociocultural competence, English, prose, teacher, student, communication, knowledge, culture.

УДК 378.011.3-051:811.111

Меркотан Л.Й.

Merkotan L.

ПРЕЦЕДЕНТНІ ТЕКСТИ В ДИСКУРСІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ ТА ЇХНЯ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ АНГЛОМОВНОЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

PRECEDENT TEXTS IN THE DISCOURSE OF THE MODERN UKRAINIAN LITERATURE AND THEIR ROLE IN FUTURE ENGLISH TEACHERS' SOCIOCULTURAL COMPETENCE FORMATION

У статті розглянуто проблему формування англомовної соціокультурної компетенції майбутніх учителів англійської мови засобами прецедентних текстів. Зазначено, що знання лише іноземної мови не є достатнім для міжкультурної комунікації, оскільки нерозуміння прецедентних текстів як одиниць когнітивної бази може порушувати процес міжкультурної комунікації. Зважаючи на це, перед майбутнім учителем англійської мови постає важливе завдання ознайомлення з тими текстами, які є значущими для англійців, проте не лише на заняттях з іноземної мови, а аналізуючи сучасну українську прозу, яка розширює не лише кругозір студентів, а й формує ерудицію та професійну компетенцію.

У розвідці окреслено основні підходи до трактування поняття соціокультурної компетенції та визначено категорію прецедентного тексту. Проілюстровано приклади прецедентних текстів, джерелами яких є твори англійської літератури, знання яких необхідні для успішної реалізації спілкування.

Ключові слова: прецедентний текст, соціокультурна компетенція, англійська мова, проза, учитель, студент, комунікація, знання, культура.

В умовах реформування освітньої системи України та оновлення всіх аспектів життєдіяльності суспільства в руслі реалізації основних положень загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти постає необхідність дотримання комплексного підходу до формування особистості, котра володіє низкою компетенцій, необхідних для життя в умовах постійних змін.